

אבל עדיין יתכן לומר שכיון שעיקר הדקל בעולם הוא גדל מאליו, מועיל בו הקנאה אף לענין התוספת. וכן לענין פדיון והפרשת תרומות ומעשרות] (עפ"י מנחת שלמה ח"א נה, 1).
ונראה לשמוע מפשט לשון המאירי להלן (קכח: ד"ה שכיב מרע) ששבח העץ וכד' אינו בכלל 'דבר שלא בא לעולם'. וכן נראה מפורש בתורי"ד להלן (קמב.) שפירות שחנטו נחשבים דבר שבא לעולם לדברי הכל.

*

בני בכרי ישראל — 'הבכור נוטל פי שנים משום שהוא עשה אותו לאב, כן ישראל עשו כביכול להשי"ת לאב להעולם, שהם הכירו השגחתו ויחודו בתבל. ופשוט' (משך חכמה — שמות ד, כב).

והנה ישראל נקראים בני בכרי. ואין הכוונה נגד העבו"ם, דהם אינם קרוים בנים כלל, רק המכוון נגד המלאכים שנקראין 'בני אלקים', וישראל — בני בכורי. ובמכה עשירית נתבררו ישראל שקשורים בשורש — בני בכרי ישראל, והוא כמו מילה שנימול לשמונה ונעשה ישראל ונקרא צדיק. רק שמילה מרמז על קדושת הגוף של ישראל שנקרא 'בשר קודש' היפך 'בשר חמורים', וקדושת הבכור מורה על נפש ישראל שנקראו בני בכרי שהוא רוחו של משיח שקדמה למלאכים (עפ"י פרי צדיק — לסעודת פדה"ב. ובספר בית יעקב (ויחי ד) פירש 'בני בכרי' — כלפי האומות).

דף קכה

'מאי שנא מעות דלא, דלאו הני מעות שבק אבוהון' — נראה שכספים המופקדים בבנק, אף על פי שעומדים להחזרה בכל שעה, ואף אם יש עליהם ערבות ממשלתית להחזירם מיד — נחשבים 'ראוי' ולא 'מוחזק' כיון שהבנקים משתמשים בכסף ואינו אותו כסף שהשאיר האב, הלכך אין הבכור נוטל בהם פי שנים.

וכבר דנו הפוסקים בכספי עיסקא המובססת על מחצה מלוה מחצה פקדון [כמקובל בבנקים שבארץ ישראל], האם דינם כראוי או כמוחזק (ע' חדושי רעק"א יו"ד רעח, ז; שער המשפט חו"מ רעח; שבות יעקב ח"א קעב). ולענין חלק המלוה דעת המורים נוטה שנקרא 'ראוי', ואילו חלק הפקדון — 'מוחזק'. ואולם יש להסס בעיסקות הנהוגות כיום בבנקים (עפ"י המבואר ביו"ד קעז) שגם חלק הפקדון אינו חוזר בעין אלא המקבל מוציאו ומחליפו כאוות נפשו — אפשר שגם זה בכלל 'ראוי', וקשה להוציא ממון מיורשים מפני הספק (עפ"י שו"ת שבט הלוי ח"ד רטו. וע' גם בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קד) שנקט כדבר פשוט שכספים המושקעים בבנק [עכ"פ בחו"ל כנידון השאלה שם] דינם כמלוה לענין דין 'ראוי'.
וע' בשו"ת נודע ביהודה (קמא חו"מ לד) אודות שטרי-חוב שהמדינות מחויבות וממושכנות לפרעם — אעפ"י כ נחשבים כ'ראוי').

'אמר ליה: לא לדידי קשיא ולא לרב נחמן קשיא, טעמא דבני מערבא קאמרינן ולן לא סבירא לן' — קשה מה תשובה השיבו על הקושיא הראשונה, מאי שנא מעות ומאי שנא קרקע? ויש לומר, בכך

שאומר לו 'טעמא דבני מערבא קאמרינן' גילה לו הטעם, שהלא בני מערבא חילקו בין קרן לרבית, הרי שלדעתם לא כל מה שכתוב בשטר נחשב כמוחזק [ואף על פי שסוברים שעבודא דאורייתא], ולפי זה יש סברא לחלק בין גבו מעות לגבו קרקע; רבה הולך אחר עיקר שעבוד דהיינו קרקע, ורב נחמן הולך אחר מה שנתן לו המלוה דהיינו מעות (עפ"י רשב"א. וע' גם בתו"ח. הסבר נוסף ע' בעליות דרבנו יונה).

(ע"ב) 'דבר זה נפתח בגדולים ונסתיים בקטנים' — רשב"ם פירש שאמר כלפי עצמו, שמפרש דברי ה'גדולים' — רב הונא — שהתחילו לפרש ולא סיימו (וכן פירש הריטב"א).

ויש מפרשים שרבי אלעזר תלה המחלוקת המאוחרת של רב הונא ובני מערבא, במחלוקת קדומה של רבי ורשב"ג לקמן (קלוז). ב'נכסי לך ואחריך' לפלוגני' וירד הראשון ומכר, האם השני מוציא מיד הלוקחות אם לאו; רב הונא סבר כרבי שהשני מוציא מידם, כי האומר אחריך כאומר מעכשיו דמי, הלכך השני מוחזק. ובני מערבא סברו שאינו מוציא, וכן פסק רבה להלכה — כרשב"ג (עפ"י ר"י בן מגאש, וכן הסכים הרי"ד. וכן פרש הרמ"ה וגרס 'דבר זה נפתח בגדולים ונסתם בקטנים' — ויש לפרש שמחלוקת התנאים מפורשת ופתחה ואילו מחלוקת האמוראים סתומה).

לשני הפירושים משמע שרבי אלעזר אינו מבני מערבא אלא בא לפרש דבריהם. וצריך לומר שאעפ"י שהסיקו בסנהדרין (יז): 'שלחו מתם' — רבי אלעזר, במקום שמבואר להפך לא נאמר הכלל.

'מסתברא טעמא דבני מערבא, דאי קדים סבתא וזבנא — זבינה זביני' — אף על פי שאסור לה למכור, ואפילו המשיא לה עצה למכור נקרא רשע ערום (כדלהלן קלוז), הואיל ואם מכרה מכור — הרי זה 'מוחזק'. מכאן תמה מהרי"ל (בשו"ת עו) על דברי האומר שהטעם במכירי כהונה שנחשב 'מוחזק', משום שאסור לבעל הפירות לחזור בו וליתן לאחרים. והרי מכאן מוכח שהאיסור אינו גורם המחשיבו למוחזק. ויש סוברים שמכירי כהונה שאני (כמובא לעיל כג: וע"ע ביישוב קושית מהרי"ל, בשו"ת אבני נזר (ח"מ מט מחודש ז); שבט הלוי ח"ו רלו, ה).

וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"א קיג שהביא כמה דוגמאות לסברא זו, שכיון שבדיעבד חל הדבר, נחשב בר הכי.

דף קכו

'ליתן לו דמי היזק ענביו' — הרשב"ם פירש אם נתקלקל היין, משלמים לו כדמי ענבים (ולזה הסכים הריטב"א. וכ"כ הרי"א ז). ואילו הרמ"ה פירש ללא קלקול, שהרי אילולא דרכום היה הוא נוטל פי שנים בענבים ועושה יין משני חלקיו, ועתה שדרכו ומנעו ממנו מליטול פי שנים ביין, חייבים לשלם לו כשיעור שהזיקוהו בענבים בשל מניעת חלקו משבח היין. (ע"ע במאירי פירוש נוסף).

'קא סבר אין לו לבכור קודם חלוקה' — מרשב"ם (ומתוס' ד"ה והלכתא) משמע שלכך אין יכול למחול על חלקו, שכשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כך אין יכול למחול עליו. [ומדין סילוק אי אפשר — שאין אדם מסתלק אלא מדבר שיכול לזכות בו עתה, אבל אם אין לבכור קודם חלוקה, הלא אף אם ירצה לזכות עכשו אין יכול, הלכך אין סילוקו סילוק. ר"ן].

(וכן הביא הרמ"א (חז"מ רט, ד) מתשובת הר"ן, שאין מועילה מחילה בדבר שלא בא לעולם).